

Cartea românească veche tipărită în Transilvania, existentă în județul Olt

dr. Paul Matiu
Biblioteca Județeană Olt

Cercetarea întregului fond de carte românească veche de pe teritoriul județului Olt fiind încheiată, avem posibilitatea să facem cunoscute aceste valori ale istoriei și culturii românești. Cele mai vechi exemplare sunt cele tipărite la Blaj, lista lor începând cu o *Evanghelie* din 1776, aflată în satul Profa, din nordul județului. În aceeași localitate se mai găsește un *Octoib* blăjean din 1783, un alt exemplar fiind în satul Studina. Un *Molitvenic* din 1784, tot de Blaj, se află în satul Văleni. Din păcate, pe nici una din aceste cărți nu se găsesc însemnări care să ne poată oferi informații asupra circulației lor.

Urmează, sub aspect cronologic, *Octoiul cel mic*, tipărit la Blaj în 1792, din care există exemplare la Slatina, Oboga și Păroși, ultimul dintre acestea având pe filele sale semnătura unui anume „*popa Vladu*” și anul 1801, date care nu ne pot spune dacă a aparținut de la început satului respectiv. Exemplarul de la Oboga are scris doar anul 1845, iar cel de al treilea *Octoib* poartă însemnarea: „*La leatu 1849 s-au legatu de legătoriu Nicolae cu plată și au datu agiutare diaconu Pătru cu zece lei și parale Ioan zece*”, pe baza căreia însă nu se poate stabili dacă și înainte de 1849 această carte aparținea parohiei „Sf. Gheorghe” din Slatina.

Există un mare număr de cărți tipărite la Blaj, Brașov și Sibiu începând cu anul 1800, care se găsesc în județul Olt. Chiar în anul menționat anterior, de sub teascurile tipografiei Seminarului de la Blaj iese *Triodul* din care există câte un exemplar în 7 localități. Cartea de la Cherlești are o însemnare care atestă că, cel târziu la 16 ani de la apariție, ea se găsea deja aici: „*Acest sfânt triod iaste la bramul Sf. Neculai la satu Cherlești leat 1816.*” Atât exemplarul acesta, cât și cel de la Mamura, au câte o însemnare referitoare la cutremurul din 1821. *Triodul* din Greci (Osica) poartă însemnări de apartenență datate 1892 și 1895, neputându-se ști unde se va fi aflat înaintea acestor ani. Cartea de la Cornățel nu are nici un fel de însemnare; în schimb, cele de la Alimănești și Vulturești conțin informații referitoare la cutremurul din „*11 ghenarie 1838*”, respectiv în

anul cumpărării exemplarului: „*Această sfântă carte Triodu este cumpărată de mine cântărețu Radu în tal. 90 la leat 1812 săpt. 13 în bâlciu Râurenilor*” (p. 566-570). Pe cele două cărți de la Oboga se află, la aceleași pagini (210-215), aceeași însemnare, diferind doar data (1 sept. 1830, respectiv 1 mai 1830): „*Cumpăratu-s-au această sfântă carte a spășeniei și Triodion de dumnealui căpitanu Nițu Dobriceanul la sfânta biserică la satul Oboga în care se prăznuiaște hramul sfântului Dimitrie și Nicolae și am scris eu robul lui HS Constantin sin Nițu Dobriceanul.*” Știm din alte însemnări, de pe alte cărți, că înzestrarea bisericii s-a făcut, de fapt, între anii 1816-1819, deci și aceste cărți au fost achiziționate în aceeași perioadă.

Ediția *Apostolului de la Blaj* din 1802 are și ea exemplare răspândite în localitățile: Greci, Poboru, Fărcașele (două cărți), Chilia, Stoenеști și Alimănești. Primele două nu cuprind însemnări; în schimb, exemplarele de la Fărcașele au fiecare câte o însemnare care dovedește că, la puțini ani de la apariție, cele două cărți aparțineau acestei localități; în prima se poate citi la paginile 1-9: „*Acest sfânt Apostol l-au dăruit sfintei biserici de la satul Fărcașul Oprea și fomeaia lui Stana, feciorul lui Șerban al popii Oprea la satul Fărcașul celă din jos ca un (c)tititor sfintei biserici la anul 1806 septembrie 14.*” Cealaltă carte are o însemnare referitoare la revărsarea „*Oltului la anul de la HS 1830.*” Satul fiind situat pe valea acestui râu, rezultă că s-a consemnat un eveniment de rezonanță locală, deci, cel târziu la acel an, cartea se afla la Fărcașele. *Apostolul* de la Stoenеști poartă pe filele 1-30 o însemnare repetată, care ne spune că: „*Acest Apostol iaste a lui popa Ispasă de el cumpărată în tl. 12 și lăsată feciorilor lui 1808 iunie 20.*” În *Apostolul* de la Alimănești citim (pag. 35): „*Să să știe că am scrisă eu cel mai jos iscălit în zilele domnului nostru Gheorghie Dimitrie Bibescu Voevodă și am însămnat într-acesta Apostol ca să ție minte că m-am născută la leatu 1802 și că la 1844 m-am aflată de ani 42 și fiul meu Barbu de ani unsprezece și erea datu la șicoală la învățătură 1844 ghenarie 14 Dinu.*” Semnatarul este dascălul bisericii din Alimănești, deci cartea aparține acestei localități.

Strasnice de Blaj din 1804 se găsesc în 10 localități. Primele 7 exemplare nu au însemnări; cartea de la Ursoaia are o însemnare referitoare la zugrăvirea bisericii în 1837, ceea ce determină și afirmația că, la acea dată, cartea era aici. La pagina 7 a *Strasnicului* de la Cherlești citim: „*Eu Radu sin popa Teodor am cumpărat-o cu toată inima mea la leatu 1841*”

dichemvrie 6”, iar pe exemplarul de la Obârșia, însemnarea de la pagina 24 ne comunică următoarele: „*Acest sfânt Triod (sic!) l-am cumpărat în tal. 85 la brahamul Sfintei Adormiri la satul Obârșia 1818 martie 22 Dragu sin popa Costea din satul Obârșia.*”

În 1805 apare la Sibiu un **Penticostar** din care avem exemplare la Fălcoiu, Studina și Comanii de Sus. Primul exemplar nu conține însemnări, dar la pagina a doua a cărții de la Studina citim: „*Acest sfânt Penticostari l-au cumpărat moși Ilie dimpreună cu Bucur din satul Săliște și l-au dăruit la brahamul Sfintei Adormiri la satul Studina, ca orice preoți vor sluji să-i pomenească. În zilele preoției noastre popa Ioan, popa Enache, popa Ștefan ot Studina 1822.*” Pe a doua filă de gardă a cărții de la Comanii de Sus stă scris: „*Acest sfânt și dumnezeiesc Penticostari s-au cumpărat din bâlci Drăgănești de dumnealui logofăt Dobre epistatul moșiei Gâlmeelor. Popa Ioan martie 22.*”

Cele două însemnări își au importanța lor, dovedind două din căile de pătrundere a cărților din Ardeal: fie prin cumpărare din satele ardelene, fie prin intermediul marilor bâlciuri care se țineau la sud de Carpați.

La Dobroteasa găsim un exemplar din **Psaltirea** ieșită din tipografia sibiană a lui Ioan Bart la 1805.

În 1806, la Sibiu, apare o **Evanghelie** din care există exemplare la Slatina, Caracal, Drăgănești, Obârșia Veche și Comanca. Exemplarul de la Caracal conține însemnarea: „*Această Evanghelie este adusă de potropop (sic!) Preda de la sfânta mănăstire unde se prăznuieste brahamul sfântului Nicolae satu Brâncoveni și este dăruită la brahamul Născătoarei de Dumnezeu Caracal pe veci 1812 aprilie 15 marți.*” (pag. 84). Iată un alt mod de răspândire prin intermediul mănăstirilor. Pe cartea de la Drăgănești găsim următoarele rânduri (pag. 1-11): „*Această sfântă Evanghelie este dată de pomană să fie la biserica cea mai mare din mijlocul satului care se numeaște brahamul Adormirii Maicii precistii și la altă biserică să nu se mute 1811 Sava ermonah*”, iar pe **Evanghelia** de la Obârșia însemnarea de la pagina 30 ne aduce la cunoștință că: „*s-au cumpărat de părintele popa Constandin de la Obârșia cu tal. 30 la târnosala besericii 1815.*” Pe exemplarul de la Comanca la paginile 1-49 se află următoarele: „*Această sfântă Evanghelie iaste a popei Dragului din satul Comanca sin Mitrofan ermonah cumpărată în tl. 18 de la jupânu Marin 1811.*”

Acest „jupân Marin” este consemnat pe multe cărți, fiind localizat în Craiova, unde deschisese prăvălie și se ocupa și de comerțul cu cartea.

La 1808, „*cu tipariul Seminarului*” din Blaj, apare *Penticostarul* din care există 12 exemplare. Cartea de la Oboga „*este a sfintei mănăstiri (sic!) a lui căpitanului Nițu Dobriceanu cumpărată pentru trebuință sfintei mănăstiri 1819 ghenari 20.*” Pe fila de gardă a *Penticostarului* de la Obârșia există următorul text: „*Acest Pendecostar l-am luat eu cel mai jos iscălit la sfânta biserecă la hramul Adormirei Precestei ca să am a pomeni cât va trăi această sfântă carte și l-am luat cu tl. 35, 1818 mai 23. Gheorghie Dimitriu epistatul moșiei Obârșiei.*” În același an, 1808, Blajul mai tipărește un *Triod*, din care există două exemplare la Slatina (fără însemnări), și un exemplar la Caracal, acesta din urmă având pe paginile 497-500 însemnarea referitoare la achiziție: „*Acest Triod este cumpărat de popa Matei ot satu nostru Boldu cu bani de la ceată din Craiova, de la jupânul Marin cu douăzeci de taleri.*”

La Stoborăști găsim o *Psaltire* brașoveană din 1810 „*cumpărată de Dinu Pătrașcu ot Stoborăști din bâlci de la Urluieni în taleri 7 i pol tocma gata ca să învețe copilul mieu anume badea leat de la HS 1813.*”

În 1811, editorii Constantin și Ioan Boghici tipăresc la Brașov *Molitvenicul* din care există patru exemplare. Un singur exemplar, cel de la Cuvioasa Paraschiva-Balș, are însemnări: la 1819 afurisenie pentru „*cel care va fora această sfântă carte*”; la 1848 „*Să se știe că la anul acela au fost turcii și muscalii*”, iar la 1877, o dispută scrisă între doi preoți, ce fiecare se dorea proprietarul cărții.

Ediția din 1813 a *Triodului* de la Blaj este reprezentată de opt exemplare fără însemnări, și de câteva exemplare cu însemnări: Cherlești (pag. 45-83): „*Acest sfânt Triod este al sfintei biserici Cherlești cumpărat care cu mult și care cu puțin la leat 1816*”; Obârșia (pag. 1-28): „*Această sfântă și dumnezeiască carte s-au cumpărat de popa Diciu cu tl. 85 la adormirea Precestei*” (cel mai târziu la 1825).

Apostolul apărut la Blaj în 1814 este prezent la Oboga (cumpărat la 1818 de amintitul căpitan Nițu Dobriceanu), Strejeștii de Sus („*s-au cumpărat de Constantin Buzăscul și s-au afierosit la sfânta biserică ot Strejești 1820 nov.*” – pagina 1) și alte 8 localități.

În același an, 1814, dar la Sibiu, apare *Liturghierul* din care avem exemplare la Crăciunea și Frunzaru. Pe acesta din urmă găsim o afurisenie,

datată 1841, la adresa celui ce ar îndrăzni să fure cartea. În 1815, Blajul tipărește un *Molitvenic* din care avem exemplare la Constantinești, Baldovinești și Berla, acesta din urmă având o însemnare din 1824 privitoare la decesul „*priotesei*”.

Tipografia sibiană a lui Ioan Bart continuă să fie reprezentată și în 1817 prin exemplarele de *Catavasier* de la Osica de Sus și Gostavățu (pe acesta din urmă existând o semnătură: „*Andrei Costan 1817*” și listele morților pe anii 1833-1837). *Strastnice* blăjene din 1817 sunt în 6 localități, în general fiind coligate cu trioduri ale aceleiași tipografii. Doar cartea de la Balș prezintă o însemnare: „*Această sfântă carte este cumpărată de diaconu Lepădat (c)țitoru sfântei biserici Corbeni în lei 98 și este cumpărată din leatu 1824 și am scris eu cu o pană de gâscă. Șerban log. Grămăticu 1824 mart. 6.*”

La Oteștii de Sus, găsim un *Ceaslov* tipărit la Sibiu în 1825, din păcate, fără nici un fel de informație în plus. Tot în 1825, Blajul scoate de sub teascurile tipografiei *Octoibul mic*, din care găsim exemplare, fără însemnări, la Osica de Jos, Clocociov, Slatina și Baldovinești. Un *Octoib mic* sibian din 1826 se găsește în satul Schitu-Greci; tot din aceeași tipografie și din același an provin și două *Psaltiri* care se află la Slăveni și Leotești. Un *Liturghier* de Sibiu din anul 1827 se găsește la Vulturești, iar o altă carte sibiană, *Ceaslov*, apărută în 1830, aparține satului Iancu Jianu.

Cărțile vechi românești tipărite în Ardeal nu apar izolat – geografic și cantitativ- sau parțial – doar un anumit titlu. Din cele cunoscute până acum, se constată că există *Apostol*, *Penticostar*, *Octoib*, *Triod*, *Strastnic*, *Catavasier*, *Ceaslov*, *Liturghier*, *Molitvenic*, *Psaltire*, *Evanghelie*, deci 11 tipuri de cărți, din cele mai des folosite, în diferite ediții. Aria lor de răspândire cuprinde întreg județul, existând o oarecare preponderență cantitativă, destul de fragilă, în nordul lui. Statistic, există 111 cărți din tipografiile de la Blaj, Brașov, Sibiu, ceea ce reprezintă circa 13% din totalul cărților de patrimoniu, procent mare, dacă ținem cont de apropierea geografică a vestitei tipografii a Râmnicului.

Repartiția în aria județului cuprinde 53 de localități, din care 22 (cu 49 de exemplare) se află în partea de sud. Cele mai multe dintre cărțile amintite au ajuns aici prin cumpărare, care s-a efectuat și de către mireni (persoane fizice sau obștea satului), și nu întotdeauna prin intermediul Episcopiei sau al mănăstirilor. Locurile de cumpărare par a fi bălciurile și, pentru începutul secolului al-XIX-lea, prăvălia „*jupânului Marin ot Craiova.*”

După 1830, cantitatea tipăriturilor ardeleno crește în mod considerabil, deci nu se produce nici un fel de hiatus în circulația acestor cărți în teritoriul actual al județului.

Concluzia ce se impune este aceea că, răspândirea produselor tipograficilor ardeleno în județul Olt se constituie drept încă un argument doveditor al existenței unei consolidate unități culturale, care este definitorie pentru formarea națiunii române.

Romanian Ancient Books Printed in Transylvania and Found in Olt County.

Abstract

A long period of study concerning ancient books printed in Transylvania has been finished; today, we are able to offer definite information about those copies that can be found in Olt county.

The oldest copies from this county are those printed at Blaj: *Evanghelia* (1776), *Octoib* (1783), *Molitvenic* (1784), *Octoibul cel Mic* (1792 – three copies with inscriptions).

A lot of books were printed at Blaj, Brașov and Sibiu after 1800 – *Triod* (1800, 7 copies), *Apostolul de la Blaj* (1802), *Strastnic* (Blaj, 1804 – can be found in 10 copies), *Penticostar* (Sibiu, 1805 – 3 copies), *Psaltirea lui Ioan Bart* (Sibiu, 1805), *Evanghelia* (Sibiu, 1806), *Penticostar* (Sibiu, 1808 – 12 copies), *Triod* (Blaj, 1808), *Molitvenic* (Brașov, 1811) etc.

Their importance consist on the information they offer concerning local events – earthquakes, floods etc – through the inscriptions.

Ancient books printed in Transylvania can be found everywhere in Olt county, although the north side is better supplied. According to official statistics, there are 111 copies of books printed in Transylvanian printing houses from Blaj, Brașov and Sibiu; that means 13% of the patrimonial books category.